

Александра МАНЧИЋ

РОЂЕНИ У ПРЕВОДУ

Институт
за књижевност и
уметност, Београд

(Rebecca L. Walkowitz. *Born Translated. The Contemporary Novel in an Age of World Literature*. New York: Columbia University Press, 2015, 322 str.)

Ребека Валковиц, професор енглеске и компаративне књижевности, бави се превасходно изучавањем транснационалних и мултилингвалних приступа књижевној историји. У овој књизи ауторка истражује проблем савременог глобалног романа у његовим везама са превођењем. На уплетеност њене мисли у превођење указује већ сам наслов, који, да би био преведен, тражи одређени напор, истраживачки и аналитички. Студија чији је поднаслов *Савремени роман у доба светске књижевности*, као наслов има синтагму *Born Translated*, коју ова књига уводи у раван термина, стрпљиво градећи појам који ће тим термином бити означен. Непосредно везан за нешто старији појам *born digital* – који се односи на материјале настале у дигиталном облику, насупрот материјалима пренетим из аналогних у дигиталне, односно, дигитално реформатизованим – по аналогiji, термин *born translated* упућује на парадокс текста који је *изворно* настао у *преводном* облику. Да ли је онда довољно наслов ове студије превести као *Рођени у преводу*, како нас први импулс подстиче да учинимо?

Ребека Валковиц полази од идеје да се облици и циљеви романа померају зато што све већи број савремених романописаца пише имајући унапред у виду објављивање на више језика. Као романе „рођене у преводу“ – или „рођене из превода“, „преводом рођене“, „преводородне“ – ауторка дефинише оне „који у себи носе покретачку снагу превода, за које превод није тек туђа накнадна помисао“. Ти романи „садрже одломке што као да су писани на различитим језицима“ и „укључују визуалне и формалне технике својствене преводу као медију“, а њихови приповедачи „обраћају се страниј публици“. Почетни парадокс и даље остаје, подривајући већ нарушене границе између изворника и превода, свеједно да ли поводом овог питања имамо у виду аргументе Жака Дериде („Вавилонске куле / Вавилонски обрти“) или Валтера Бенјамина („Задатак преводиоца“), или Хорхеа Луиса Борхеса („Пјер Менар, писац *Дон Кихота*“), или чак Хулија Кортасара („Дневник о причи“). Ребека Валковиц, међутим, овом проблему не приступа из филозофске перспективе, нити из преводилачког искуства, него са становишта историчара књижевности. Штавише, студија *Рођени у преводу* уопште се и не бави преводном књижевношћу у традиционалном смислу, него новим феноменом у књижевности, насталим услед све већег значаја који у последње време, и не само у књижевности, стиче превођење.

Превођење утицајних дела великом брзином на многе језике јесте појава која постоји већ вековима, али су се последњих година циљеви и донети таквог превођења променили и умножили, што је све променило начин на који многи савремени писци размишљају о својим делима, као и начин на који их пишу. *Дон Кихоте*, роман познат по томе што је за своје време изузетно брзо преведен на многе језике, од 1605. чекао је педесет година да буде преведен са шпанског на пет других језика (на српски је превођен тек од 19. века). С друге стране, Куцијев роман *Исусово детињство* најпре се појавио на холандском, мада је написан на енглеском језику, и у периоду од фебруара до децембра 2013. постао је доступан на девет језика на пет континената (на српском је објављен 2014). Као некада Сервантес, и Куци питања језика и превођења разматра веома озбиљно и даје им значајну улогу у роману. У свему томе, брзина којом се књига преводи никако није најмање важан елемент.

Ребека Валковиц анализира начине на које савремени романсијери, као што су Џон Мајкл Куци или Џамејка Кинкејд, укључују теме, облике, структуру и визуалне елементе превода у приче које приповедају. Ауторка је термин „рођен у преводу“ створила да њиме обухвати, пре свега, али не и једино, оне романи који се симултано, или скоро симултано, објављују на неколико различитих језика. Историје књижевности дуго су претпостављале да свака књига почиње у једном језику, а затим путује у друге. Уколико роман своје почетке црпи из више језика, да ли то онда значи да питање о којем језику је реч више нема значаја? Да ли то значи да је савршено свеједно да ли је објављен на енглеском или на српском? Не, не значи, и овиме није сваки језик постао једнако утицајан. Констатујући да у данашње време многе књиге за полазну тачку узимају неколико језика, те су стога од самог почетка укључене у светску књижевност, ауторка ипак на посебно место ставља романи чији су аутори везани за енглески језик, и истражује како англофони романи промишљају ту ситуацију, уклапајући своја (фиктивна и реална) постојања у преводу у приче које приповедају, као и у структуру и стил романа. Из угла фикције, чињеница да се романи одмах појављују и у преводу променила је начин на који писци користе језик, тврди ауторка. Такви романи усредсређени су на *приповедање језика* – на описивање односа према другим језицима, објашњавање како се ти језици употребљавају и ко их користи, посматрање ликова у зависности од тога да ли их разумеју или не – а не на поигравање тим језицима, или репродуковање њихових својстава на страници. Ти романи приказују различите начине на које се ликови служе енглеским и другим језицима, објашњавају разлике међу њима, говоре о историјским и политичким условима у којима су се они развијали, стварају синтаксичке и визуалне ознаке којима се подстиче вишејезичност.

Англофони роман „рођен у преводу“ следи путеве којима је фикција већ раније кренула на другим језицима. Ово кашњење Ребека Валковиц објашњава чињеницом да писац који пише на енглеском може имати успеха чак и ако није превођен, док писци на језицима

са мањим бројем читалаца и издавача „зависе од превођења да би опстали“. Неки се одлучују на то да своју потребу за превођењем ублаже тако што ће писати на доминантном језику, и ту стратегију ауторка назива „превентивно превођење“. То је веома стара стратегија – користили су је и писци у позном средњовековљу и у рано модерно доба, када су књиге објављивали и на латинском и на својим народним језицима. Савремени глобални романсијери, који се својим делима обраћају разноликој публици, као што су Харуки Мураками (на јапанском), Орхан Памук (на турском) или Роберто Болањо (на шпанском), уграђују превод у форму својих романа, истичући историју превођења и њен значај данас, као и чињеницу да роман не припада нужно само једном језику.

Мада се Ребека Валковиц усредсређује на употребу превода као наративног средства у савременом роману „рођеном у преводу“, она настоји да понуди и оквире за разумевање утицаја који превод има у стварању књижевне фикције, дигиталне уметности, авангардних магазина, књижевних антологија и визуалних медија. Сагледавајући историју књижевности као низ конвергенција и отклона, она креће у подухват редефинисања устаљених појмова као што су аутор, читалац, нација, које везује за идеју превођења као радње. Суочавајући се са чињеницом да међу англофоним критичарима постоји извесна нелагодност у вези са идејом да је књижевности писаној на енглеском потребна преводна књижевност, као и да књижевност писана на енглеском тражи да буде превођена, Ребека Валковиц тврди да савремени писци, напротив, проналазе стално нове путеве да локалне географије и културе представе глобалним читаоцима, и да превођење драматизују. Када се сусретну са визуалним, наративним, тематским и формалним елементима превода, читаоци су принуђени да замисле друге књижевне историје и друге читаоце. Романи „рођени у преводу“ налазе путеве којима читаоце подсећају на постојање других језика, других књижевних историја и географија, показују да без страних језика нема језика.

Посматрање светске књижевности из угла превођења много тога дугује теоријском раду америчког теоретичара превођења Лоренса Вентурија, који је у америчку теорију пренео низ искустава из европске мисли о превођењу и у англофону литературу увео проблем невидљивости преводиоца. Надовезујући се у извесном смислу на ту проблематику, ауторка ове студије тражи промишљање књижевних историја као образаца конвергенција и отклона, које ће светској књижевности приступити из угла превођења и са маргине у средиште преместити тему превођења и контаката између језика, што све подразумева успостављање другачијег односа према књижевној историји и грађење нових начела књижевне припадности. Роман „рођен у преводу“ ту треба да одигра велику улогу. У овој књизи, свој амерички одјек нашла је мисао о превођењу проистекла из Бенјаминове идеје о превођењу као надживљавању, и деридијанских превођења такве идеје о превођењу. Ребека Валковиц „преводи“ је у складу са својом визијом романа „рођеног у преводу“ и практично приказује

као многострукост текста, чија целина, састављена од свих његових (могућних) превода/изворника, измиче појединачном читаоцу, појављујући се само у делимично доступним деловима (преводима). Захваљујући премештању интерпретативних енергија, међутим, појам појединачног текста се проширује, и могућности различитих читања постају богатије.